

Защитени ли са българските журналисти по обвинения за обида и клевета?

юни 2003

Защитени ли са българските журналисти по обвинения за обида и клевета? Резултати от второ изследване на БХК

През месеците февруари и март 2003 г. Български хелзинкски комитет (БХК) извърши второ проучване на заведените дела срещу журналисти, редактори и издатели за обида и клевета. Изследването е част от дейността на БХК по едногодишния международен проект "Декриминализация на обидата и клеветата". Проектът е финансиран от Пакта за стабилност на Европейския съюз.

Изследването бе проведено благодарение на мрежа от 22 изследователи-журналисти. За целите на изследването и в съответствие с броя на изследователите територията на страната беше разделена на 22 района. Издирването на дела срещу журналисти и издатели относно клевета и обида ставаше чрез проверки в местните редакции^[1] и съдилища. Информация за тях изследователите събираха като попълваха въпросници.

Настоящото изследване е продължение на първото изследване на заведените дела срещу журналисти за обида и клевета, което беше проведено през 2001 г. За това при анализа на данните е направена съпоставка с първото изследване.

Съдебна защита за обида и клевета

При проведеното през 2003 г. изследване бяха събрани данни за 131 съдебни производства за обида и клевета срещу журналисти, редактори и издатели.

В сравнение с данните от 2001 г., когато са били разглеждани 115 такива дела, се наблюдава увеличаване на броя на делата.

Видове съдебна защита

От разглежданите към февруари и март 2003 г. 131 съдебни производства 70 са били наказателни дела, а 61 - граждански дела^[2] относно обида и клевета срещу журналисти и издатели.

В сравнение с данните за делата от 2001 г. броят на наказателните дела се е увеличил с 7, а на гражданските дела - с 8 през 2003 г.

Установената от изследването тенденция съвпада с данните от Националния статистически институт за относително запазване на общия брой на наказателните дела за обида и клевета.^[3]

През периода март 2001 – март 2003 г. са образувани 91 дела, свързани обида и клевета - 53 са наказателни, а 38 - граждански дела.

Преобладават делата за клевета

65 са делата за клевета, 7 са за обида, а 59 са за обида и клевета. Най-често обект на съдебно преследване за обида и клевета стават автори на материали, разкриващи случаи на корупция или лошо управление. За това говори и фактът, че 42% от делата се водят от държавни и общински служители, чиито действия са били поставени на публично обсъждане (виж по-долу).

Запазва се тенденцията от 2001 г. на по-често търсене на съдебна отговорност за клевета.

Тъжители и граждански ищци в делата за обида и клевета

Най-често тъжители или граждански ищци са държавни и общински служители^[4]. 53 от делата се водят от държавни и общински служители, което представлява 42% от общия брой на тъжители и гражданските ищци. 9 от всички дела са образувани по тъжби или жалби на политици, 37 - на бизнесмени, 33 - на други лица^[5].

Тъжителите, които са държавни и общински служители, бизнесмени и други лица, са средно с около 11% повече от гражданските ищци, които са държавни и общински служители, бизнесмени и други лица. За разлика от тях политиците, които са тъжители, са два пъти повече от политиците, които са граждански ищци.

Дела за обида и клевета в различните райони на страната

Най-много дела за обида и клевета се водят в София. През март 2003 г. срещу журналисти и издатели на централни столични медии се водят 17 наказателни и 23 граждански дела. Следва го районът на Благоевград с 7 наказателни и 6 граждански дела и Пловдив с 2 наказателни и 9 граждански дела. Няма заведени дела срещу журналисти от Плевен, Перник и Кърджали.

В сравнение с изследването от 2001 г. се забелязва съществено намаляване броя на делата в Монтана (24 дела през 2001 г., 8 дела през 2003 г.) и Варна (16 дела през 2001 г., 8 дела през 2003 г.). Съществено увеличение на делата има в София (13 дела през 2001 г., 40 дела през 2003 г.), в Благоевград (4 дела през 2001 г., 13 дела през 2003 г.), в Разград и Търговище (без данни за дела през 2001 г., 2 наказателни и 5 граждански дела през 2003 г.).

Големият брой дела в някои райони се дължи на по-големия брой журналисти в тях. Има и случаи на няколко съдебни дела срещу един издател или един журналист в района. Така например само срещу журналисти от благоевградския в. "Струма", и "Пирин Еркюл" ООД, издател на вестника, се водят 11 дела. Във връзка с публикации само във в. "168 часа" се водят 7 граждански дела срещу издателя му "168 часа" ЕООД. Пет дела се водят срещу Павел Николов и Мариана Александрова, собственици на радио "Монтана". Срещу издателя и журналист на сливения в. "Тунджа" Тодор Димов се водят четири дела. Във връзка с публикации на журналистката Катя Касабова се водят 3 дела. Толкова дела има и срещу кореспондентката на в. "Стандарт" в Търговище Румяна Христова. Срещу девет други журналисти се водят по две дела. Някои тъжители и граждански ищци са завели повече от една тъжба или граждански иск. Такъв пример е бизнесменът Моньо Тодоров от Ямбол, който води война с в. "Тунджа", както и шефката на ВИК-Монтана г-жа Иванчева, която е тъжителка по делата срещу собствениците на радио "Монтана".

Видове обезщетения

По правило всички ищци търсят парично обезщетение. По изключение само в два случая това обезщетение е символично, тъй като претендираното обезщетение е 1 лев.^[6]

В 60 наказателни дела са подадени граждански икове за обезщетение. Само в 10 от всичките 70 наказателни дела не се разглеждат икове за обезщетение.

Най-много са исковете в размер от 10 хиляди лева в гражданските дела за обезщетение за вреди в резултат на обида и клевета. Такива са исковете в 10 дела. Следват исковете по 15 хиляди лева – в 7 дела, и 2 хиляди лева – в 5 дела. Само в пет дела исковете са в размер под 1000 лева.

Най-високият размер на граждански иск в наказателно дело е от 2 милиона лева (делото на италианския бизнесмен г-н Мирوليو срещу журналистката Екатерина Джгубурия от в. "Дума"). Най-високият размер на иск в гражданско дело е 39 хиляди лева (делото на бизнесгрупата ТИМ-ЕООД срещу журналистката Невяна Троянска, отговорен редактор на в. "Морски труд" – Варна).

Повече са наказателните дела с икове за високи обезщетения, отколкото гражданските дела. Така например в няколко наказателни дела гражданските икове са по-високи от най-високото обезщетение, претендирано по гражданско дело: два милиона лева е искът в делото на италианския бизнесмен г-н Мирوليو срещу журналистката Екатерина Джгубурия от в. "Дума"; 270 000 лева е размерът на иска в наказателното дело срещу издателя на ямболския вестник "Тунджа" Тодор Димов; 100 000 лева е размерът на иска в наказателното дело срещу варненския кореспондент на в. "Новинар" Катя Касабова; 80 000 лева е искът в наказателното дело срещу шумения кореспондент на в. "Монитор" Красимир Крумов.

В сравнение с данните от изследването през 2001 г. се наблюдава запазване на тенденцията да се търсят високи парични обезщетения. Едновременно с това се увеличават случаите на претендирани обезщетения в особено високи размери.

Успех на делата срещу журналисти и издатели за обида и клевета

Изследването няма за основна цел да провери успеха на делата срещу журналистите. Поради това бяха получени данни само за висещите през февруари-март 2003 г. дела. Установихме, че от 131 дела срещу журналисти и издатели относно обида и клевета, 92 дела се разглеждаха все още от първоинстанционните

съдилища. 29 дела бяха на втора инстанция, като по 14 дела от тях имаше осъдителна присъда или искът беше уважен от първоинстанционния съд. Върховният касационен съд, пред когото могат да бъдат обжалвани само решенията по гражданските дела с цена на иска минимум 5 000 лева, разглеждаше 10 дела за обида и клевета. По две от тях второинстанционният съд беше отхвърлил гражданските иски срещу журналистите. Три дела приключиха през февруари и март 2003 г., докато се провеждаше изследването. В две наказателни дела журналистите бяха оправдани (главният редактор на в. "Видин" Борислав Борисов и журналистите от в. "Черно море" Виолета Камбурова и Илка Катева), а по едно дело съдът осъди журналистите да платят обезщетение по 2000 лева и на глоба от по 500 лева (Ана Минева и Момчил Йончев от в. "Новини").

Въпреки че не бяха събирани данни за приключилите дела срещу журналисти, от големия брой оправдателни присъди, които изследването установи, от резултатите от предишното изследване на БХК за делата срещу журналисти за обида и клевета^[7], както и от статистическите данни за годишно образуваните наказателни производства за обида и клевета и броя на осъдените лица (не само журналисти)^[8], може да се направи изводът, че само малка част от делата завършват с окончателно осъждане на журналистите.^[9]

Размер на присъжданите обезщетения и налаганите глоби от съдилищата

А) Обезщетения

В три от делата, по които съдът се е произнесъл с осъдително решение срещу журналисти, е било присъдено обезщетение от 300 лева^[10]. В едно дело, заведено от 30 ищци (футболни рефери срещу Любомир Минчев от пловдивския вестник "Марица") съдът е присъдил обезщетение от 9 000 лева, т.е. по 300 лева на ищец. Изключение е присъденото обезщетение по делото срещу Дончо Донев от пловдивския вестник "Марица", осъден да плати 5 000 лева обезщетение.

Присъжданите обезщетения срещу издатели са по-високи от тези срещу журналистите. По делата с решения, издателите са осъждани да платят обезщетения до и около 3 хиляди лева. Изключение прави решението по едно от делата срещу Павел Николов и Мариана Александрова, собственици на радио "Монтана", които бяха осъдени от районния съд в Монтана на 30 000 лева обезщетение.

При обжалване на осъдителните решения се стига до намаляване на присъдените обезщетения, често с няколко пъти. По време на изследването Върховният касационен съд разглеждаше жалби срещу 3 решения за обезщетение от 1000 лева, размерът на които е бил определен от въззивните съдилища след намаляване на обезщетения от 3500 лева^[11], 1200 лева^[12] или потвърждаване на решение за обезщетение в такъв размер^[13], присъдени от първоинстанционните съдилища. Друга жалба пред Върховния касационен съд се отнасяше до обезщетение от 850 лева, което е било определено от въззивния съд след намаляване на обезщетение от 1500 лева, присъдено от първоинстанционния съд^[14]. Изключение от тази тенденция са делата срещу журналистката Стефка Бурмова и "Медиа Хит", издател на габровския вестник "Днес плюс", които са оправдани от първоинстанционния съд, но осъдени от въззивния съд да платят обезщетение по 2000 лева, и делото срещу община Бургас като собственик на вече неизлизащия в. "Бургас днес", която беше осъдена да плати първоначално обезщетение от 3200 лева, а след обжалването въззивният съд увеличи обезщетението на 5870 лева.

Б.) Глоби^[15]

Съгласно член 78а от Наказателния кодекс съдът освобождава от наказателна отговорност виновните за клевета и обида журналисти, ако не са осъждани за престъпление от общ характер и не са освобождавани вече от наказателна отговорност по този ред. Освобождаването от наказателна отговорност е свързано с налагане на административна глоба.^[16] Тази разпоредба се прилага от съда.^[17]

През март 2003 г. в три дела пред второинстанционни съдилища са разглеждани жалби срещу осъдителни присъди с наказание глоби. По две дела районният съд в Монтана е осъдил Павел Николов, собственик на радио "Монтана", на глоба от по 8 хиляди лева, като по едното от делата е осъден на такава глоба и другият съсобственик на радиото Мариана Александрова. По наказателното дело срещу кореспондентката на в. "Стандарт" в Търговище Румяна Христова Районен съд – Търговище също е наложил наказателна глоба в размер на 5000 лева.

Продължителност на производствата за търсене на отговорност за обида и клевета

Изследването показва, че през февруари 2003 г. все още не са приключили 37 от установените от проведеното през февруари 2001 г. изследване дела. Това означава, че около 31% от всички дела се водят от две или повече години. Рекордьори по продължителност са гражданското дело срещу Иван Илиев Георгиев – редактор на в. "Първомай днес", което вече 8 години се гледа от първоинстанционния съд и гражданското дело срещу Стоян

Узунов, журналист от "Нощен труд", което също продължава осем години.

Седемнадесет от неприключилите дела, за които имаше данни още от изследването от февруари 2001 г., са наказателни и има голяма вероятност да бъдат прекратени до няколко месеца поради изтичане на абсолютната погасителна давност. Същото важи и за 11 наказателни дела, образувани през 2001 г., които вече повече от година се разглеждат от първоинстанционния съд.

Сравнение с изследването от 2001 г. не се отчита намаляване на продължителността на делата.

Защита на журналистите

Изследването показва, че почти във всички случаи журналистите ползват адвокатска защита в делата за обида и клевета. Докато централните медии в столицата по правило осигуряват адвокатската защита на своите журналисти и поемат разноските по нея, журналистите от страната в повечето случаи сами поемат разноските за адвокатска защита. Допълнително неравенство между първите и вторите е, че централните медии наемат адвокати, които имат опит във воденето на дела за защита на свободата на изразяване, докато наетите местни адвокати в много случаи за първи път работят по подобни дела.

В сравнение с изследването от 2001 г. ползването на адвокатска защита в съдебните производства за обида и клевета е станало правило.

Общи изводи от изследването:

1. *Наблюдава се увеличение на броя на установените съдебни дела през 2003 г. за обида и клевета срещу журналисти в сравнение с данните за 2001 г.*
2. *Търсенето на наказателна отговорност продължава да е предпочитаният вид средство за защита от обида и клевета.*
3. *Най-често делата за обида и клевета се водят по повод материали, свързани с разследване на лошо управление или корупция.*
4. *Гражданските ищци подават високи иски за парично обезщетение.*
5. *Процентът на успех при съдебното преследване е нисък.*
6. *Въпреки че не е възможно да бъде дадена оценка на успеха на всички дела за обида и клевета, наличните данни сочат, че като цяло налаганите обезщетения и глоби са в разумен размер.*
7. *Като цяло производството по разглеждане на делата за обида и клевета е бавно. Дългата му продължителност води до прекратяване на част от наказателните дела поради изтичане на абсолютната тригодишна погасителна давност.*
8. *Като положителна тенденция се забелязва използваната от журналистите адвокатска защита в делата срещу тях. Запазва се обаче констатацията от изследването от 2001 г. за неравностойна защита на българските журналисти по обвинения в обида и клевета.*

[1] По време на изследването бяха проверени редакциите на 144 вестника, 71 телевизии, 102 радиостанции.

[2] Гражданските дела са за неправомерно увреждане, причинено от обидни или неверни твърдения.

[3] Вж. Приложения 1, 2 и 3 – Тенденции в търсенето на наказателна отговорност за клевета и обида. Макар общият годишен брой на обвиняемите за клевета през последните три години да намалява, през 2002 година се забелязва увеличаване броя на делата за обида. По този начин се запазва общият брой на делата за обида и

клевета.

[4] За целите на изследването в групата на държавните и общински служители влизат лица, които работят в държавната и общинска администрация като учители, шефове на ВИК, полицаи и военни, прокурори и съдии, дипломати, както и кметове и заместник-кметове.

[5] За целите на изследването в под "други лица" се разбират обикновени граждани като пенсионери и лица със свободни професии като адвокати и лекари.

[6] Вж. делото Арлин Антонов срещу Нейка Кръстева и Юлий Москов от в. "Стандарт" и делото Лора Загорова срещу "Медиа Холдинг" АД.

[7] Сведения за резултатите от това изследване могат да бъдат намерени в Интернет на адрес: http://www.bghelsinki.org/fe/bhcmonitorcases_n.html.

[8] Виж приложени статистически данни.

[9] По сведения на подсъдими журналисти, чиито дела бяха следени по време на първото изследване, често делата биват прекратявани поради изгубване на интерес от страна на тъжителите или гражданските ищци, или постигане на споразумение. Наказателни дела се прекратяват и поради изтичане на абсолютната погасителна тригодишна давност (вж. например делото срещу журналистката Елена Енчева от в. "Сега").

[10] Решение по делото на Георги Чапканов срещу община Бургас, собственик на неизлизащия вече в. "Бургас днес"; Решение по делото Димитър Самсоров срещу Лиляна Стоянова – журналист във в. "24 часа море" – Варна и редакция на вестника; Решение по делото на Корнелия Нинова срещу Зоя Димитрова, журналист във в. "168 часа"

[11] Делото на Иван Кочев срещу издателя на блягоевградския вестник "Струма"

[12] Делото на Румен Митов срещу издателя на блягоевградския вестник "Струма"

[13] Делото на Диньо Бозаджиев срещу Йовка Атанасова, журналист във в. "Старозагорски новини"

[14] Делото на Методи Пазватнов срещу издателя на блягоевградския вестник "Струма"

[15] Наказателният кодекс предвижда наказания глоба и обществено порицание, които се налагат на виновните извършители на престъпленията обида и клевета. Глобата за обида е от хиляда до 3 хиляди лева, а тази за клевета е от 3 хиляди до 7 хиляди лева. За квалифицираните случаи глобата за обида е от 3 хиляди до 10 хиляди лева, а за клевета – от 5 до 15 хиляди лева.

[16] Размерът на тази административна глоба е от 500 до 1000 лева и е значително по-нисък от предвидените глоби като наказание при осъществяването на наказателна отговорност. Вж. бележка №15.

[17] Вж. присъда по дело срещу казанлъшкия журналист Стефан Димитров, присъда по дело срещу Красимир Шахпазов, издател на новозагорския в. "Златна Загора", присъда по дело срещу Ана Минева и Момчил Йончев, бивши журналисти във великотърновския в. "Новини"